

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Ekonomická fakulta

B A K A L Á Ř S K Á P R Á C E

2010

Nikola Havlová

Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta

Studijní program: **B 6210 Ekonomika a management**
Studijní obor: Ekonomika a management mezinárodního obchodu

Botswana – prolomení bludného kruhu bíd

Botswana – Breaking through the Vicious Circle of Poverty

BP-EF-KEK-2010-02

Nikola Havlová

Vedoucí práce: Ing. Kocourek Aleš, Ph.D., katedra ekonomie
Konzultant: prof. Ing. Fárek Jiří, CSc., katedra ekonomie

Počet stran: 47

Počet příloh: 0

Datum odevzdání: 4. ledna 2010

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne 15. 12. 2009

Nikola Havlová

Anotace

Bakalářská práce obsahuje rozbor celkové, především ekonomické, situace v Botswaně, zemi jižní Afriky. Cílem mojí práce je nastínit negativní faktory, které brzdí místní ekonomiku a jejich následné zhodnocení. Po získání nezávislosti v roce 1966 byla v zemi objevena obrovská naleziště diamantů a tempo růstu důchodu na hlavu se stalo jedním z nejvyšších na světě. Botswanu však na cestě k prosperitě zastavilo v 90. letech rozšíření viru HIV a s tím související snižování střední délky života. Botswanská vláda s dalším šířením viru bojuje všemožnými prostředky, především podáváním antiretrovirálních léků v širokém měřítku, nicméně situace se zlepšuje velmi pomalu, protože témata týkající se nemoci AIDS jsou v zemi stále velmi tabuizovaná.

Klíčová slova

AIDS, antiretrovirální léky, nerostné bohatství, prevence, prosperita, rozvojové cíle, střední délka života.

Annotation

Main aim of this thesis is to analyse negative factors that slow down the development of local economics and to evaluate their effects. After gaining independence, in 1966, there were found huge deposits of diamonds in Botswana and the growth rates of income per capita became ones of the highest in the world. However, Botswana was stopped on their way to prosperity in the 90's because of wide-spread of HIV virus and due to decreasing life expectancy. The government of Botswana fights by force of every instrument, especially of antiretroviral drugs. But the situation is getting better only very slowly. The problem of AIDS has been still tabooed in Botswana.

Key Words

AIDS, antiretroviral drugs, development goals, life expectancy, mineral resources, prevention, prosperity.

Poděkování

Mé poděkování patří panu Ing. Aleši Kocourkovi, Ph.D. za jeho vstřícnou spolupráci a pomoc při psaní mé bakalářské práce.

Obsah

Seznam zkratek.....	11
Seznam tabulek.....	13
Seznam obrázků.....	13
1. Úvod.....	14
2. Všeobecné informace o zemi.....	15
2.1 Historie Botswany.....	15
2.2 Zeměpisná charakteristika	15
2.3 Správní rozdělení	16
3. Politická situace	18
3.1 Politika.....	18
3.2 Členství v mezinárodních organizacích	18
4. Ekonomická charakteristika	21
4.1 Hospodářství	21
4.2 Těžba.....	23
4.3 Zemědělství.....	24
4.4 Turismus	24
4.5 Zpracovatelský průmysl.....	24
4.6 Export.....	25
4.7 Import.....	25
4.8 Bilance obchodní výměny mezi ČR a Botswanou.....	25
4.9 Finanční sektor.....	26
5. Obyvatelstvo.....	28
5.1 Věková struktura.....	28
5.2 Vzdělání	28
5.3 Střední délka života	29

5.4 Index lidského rozvoje.....	30
6. Příčiny rozvoje a zaostalosti	32
6.1 Geografická poloha.....	33
6.2 Fiskální past	33
6.3 Vládní selhání	33
6.4 Geopolitika.....	34
6.5 Nedostatek inovací.....	34
6.6 Demografická past	35
7. HIV/AIDS	37
7.1 Boj s HIV/AIDS.....	37
7.2 Prevence HIV v Botswaně	39
8. Cesta vpřed.....	43
9. Rozvojové cíle tisíciletí a Vize 2016.....	44
9.1 Výroční zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí za rok 2009.....	44
9.2 Vize 2016.....	45
10. Zhodnocení.....	47
Seznam literatury	48

Seznam zkratek

ACHAP	<i>African Comprehensive HIV/AIDS Partnerships</i>
ADB	Africká rozvojová banka (<i>African Development Bank</i>)
AIDS	Syndrom získaného selhání imunity (<i>Acquired Immune Deficiency Syndrome</i>)
AU	Africká unie (<i>African Union</i>)
BDP	Demokratická strana Botswany (<i>Botswana Democratic Party</i>)
BEDIA	<i>Botswana Export Development and Investment Authority</i>
CDC	Americké centrum pro kontrolu a prevenci nemocí (<i>Centers for Disease Control and Prevention</i>)
CMA	Společná měnová oblast (<i>Common Monetary Area</i>)
CITES	Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (<i>Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora</i>)
CSO	Centrální statistický úřad (<i>Central Statistics Office</i>)
ČR	Česká republika
DANIDA	<i>Danish International Development Agency</i>
EU	Evropská unie (<i>European Union</i>)
GDP	Hrubý domácí produkt (<i>Gross Domestic Product</i>)
GNI	Hrubý národní důchod (<i>Gross national income</i>)
HDI	Index lidského rozvoje (<i>Human Development Index</i>)
HIV	<i>Human immunodeficiency virus</i>
IBRD	Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (<i>International Bank for Reconstruction and Development</i>)
ICSID	Dohoda o Mezinárodním centru pro řešení investičních sporů (<i>International Centre for Settlement of Investment Disputes</i>)
IMF	Mezinárodní měnový fond (<i>International Monetary Fund</i>)

JAR	Jihoafrická republika (<i>Republic of South Africa</i>)
MDG	Rozvojové cíle tisíciletí (<i>Millennium Development Goals</i>)
MIGA	Dohoda o Mnohostranné investiční garanční agentuře (<i>Multilateral Investment Guarantee Agency</i>)
NACA	Národní AIDS koordinační agentura (<i>National AIDS Co-ordinating Agency</i>)
NAM	Hnutí nezúčastněných (<i>Non-Aligned Movement</i>)
NS	Národní shromáždění (<i>The National Assembly</i>)
TUL	Technická univerzita v Liberci
ODA	Oficiální rozvojová pomoc (<i>Official Development Assistance</i>)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
OSN	Organizace spojených národů (<i>United Nations</i>)
PEPFAR	<i>President's Emergency Plan For AIDS Relief</i>
PMTCT	Prevence přenosu z matky na plod (<i>Prevention of mother-to-child transmission</i>)
PSI	<i>Population Services International</i>
SACU	Jihoafrická celní unie (<i>Southern African Customs Union</i>)
SADC	Jihoafrické společenství rozvoje (<i>Southern African Development Community</i>)
WTO	Světová obchodní organizace (<i>World Trade Organization</i>)
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji (<i>United Nations Conference on Trade and Development</i>)
UNDP	Rozvojový program OSN (<i>United Nations Development Programme</i>)
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>)
USA	Spojené státy americké (<i>United States of America</i>)
USAID	<i>United States Agency for International Development</i>
YOHO	Mládežnická zdravotnická organizace (<i>Youth Health Organisation</i>)

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj inflace v Botswaně	22
Tabulka 2: Obchodní bilance mezi ČR a Botswanou.....	26
Tabulka 3: Vývoj zahraničních měn vůči pule.....	27

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa Botswany (situace v roce 1995).....	17
Obrázek 2: Změna reálného GDP a GDP na hlavu v letech 2000–2009.....	22
Obrázek 3: Střední délka života v některých afrických zemích 1958–2003	30

1. Úvod

Popudem při výběru tématu **Botswana – prolomení bludného kruhu bídy** bylo především dozvědět se a pokusit se analyzovat problémy země, o které jsem doposud věděla snad jen to, že leží na jihu Afriky. Po přečtení několika málo informací o Botswaně bylo rozhodnuto. Botswana je zemí mnoha kontrastů, na jedné straně oplývá velkým nerostným bohatstvím, a na straně druhé je velmi zasažena a oslabena šířením viru HIV. Cílem bakalářské práce je analyzovat negativní faktory brzdící ekonomiku a opět nalézt cestu k prosperitě.

2. Všeobecné informace o zemi

2.1 Historie Botswany

Na území dnešní Botswany žily před příchodem prvních Evropanů pastevecké kmeny. V druhé polovině 19. století docházelo k mezikmenovým násilnostem. Spolu s válečnými spory mezi Shona (obyvateli Botswany) a kmenem Ndebele, který do Botswany migroval z pouště Kalahari, se také začaly stupňovat ataky búrských osadníků z Transvaalu. Khama III. Vládce největšího botswanského kmene Tswana proto požádal o pomoc Velkou Británii, která 31. března 1885 v zemi zřídila protektorát. Bečuánsko, jak zněl původní název Botswany, získalo nezávislost 30. září 1966 poté, kdy v roce 1964 bylo vyhověno návrhům na zřízení demokratické autonomie a následujícího roku bylo přesunuto sídlo vlády z Mafikengu do nově ustaveného Gaborone, které je hlavním městem dodnes. Prvním prezidentem byl zvolen Seretse Khama, lídr nezávislého politického hnutí.

2.2 Zeměpisná charakteristika

Botswanská republika je vnitrozemský stát na jihu Afriky sousedící s Jihoafrickou republikou na jihu, Namibií na západě, Zambií na severu a Zimbabwe na severovýchodě. Zaujímá plochu o rozloze 600 370 km². Značná část populace je soustředěna ve východní části země. Následkem krátkých období dešťů je Botswana oblastí semiaridní. Relativně vysoká nadmořská výška a pevninská poloha zde vytváří subtropické klima. Území Botswany je převážně rovinaté s několika náhorními plošinami. Na jihozápadě se rozprostírá poušť Kalahari, která pokrývá více než 70 % rozlohy Botswany. V severozápadní části se nachází rozlehlá delta řeky Okavango, jeden z unikátních světových ekosystémů, která se po období dešťů mění v rozsáhlé mokřady. Významným tokem je dále řeka Limpopo a Shashe.

2.3 Správní rozdělení

Území Botswany je rozděleno do 9 distriktů:

- Centrální
- Ghanzi
- Kgalagadi
- Kgatleng
- Kweneng
- Severovýchodní
- Severozápadní (do roku 2001 Ngamiland a Chobe)
- Jihovýchodní
- Jižní

Obrázek 1: Mapa Botswany (situace v roce 1995)

Zdroj: [http:// lib.utexas.edu/maps/africa/botswana_pol95.jpg](http://lib.utexas.edu/maps/africa/botswana_pol95.jpg)

3. Politická situace

3.1 Politika

Botswana je parlamentární republikou, jejíž prezident je hlavou státu a také vlády. Exekutivu vykonává vláda, zákonodárnou moc představuje vláda a parlament. Parlament tvoří Národní shromáždění (*National Assembly*, NS) a 3 členové *ex-officio*, jimiž jsou prezident, nejvyšší soudce a předseda NS. NS má 57 volených členů a 4 jsou jmenováni prezidentem. Druhou složkou parlamentu a poradním orgánem je patnáctičlenný Sněm náčelníků (*House of Chiefs*). Tento 15-členný útvar sestává z 8 náčelníků tswanských kmenů, 4 zástupců menšinových kmenů a 3 členů volených samotným sněmem.

Soudnictví je nezávislé na výkonné či legislativní moci.

Botswana je multistranickou demokracií, funguje zde reálná politická opozice, nicméně od vyhlášení samostatnosti je v zemi dominantní stranou Demokratická strana Botswany (*Botswana Democratic Party*, BDP), jež opakovaně vítězí v řádných volbách. BDP disponuje vzdělanými členy strany, z jejich řad také vzešli předchozí prezidenti Seretse Khama, Quett Ketumile Masire a Festus Mogae a současný prezident Ian Khama, druhorozený syn Sira Seretse Khamy.

Podle Transparency International je Botswana nejméně korupční zemí v Africe, na podobné úrovni jako například Portugalsko nebo Jižní Korea. (V roce 2008 se umístila na 37. místě – pro srovnání Česká Republika byla na 52. místě.)[1]

3.2 Členství v mezinárodních organizacích

- OSN a její agentury (UNCTAD, UNESCO apod.)
- Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD)
- Mezinárodní měnový fond (IMF)

- Světová organizace obchodu (WTO)
- Hnutí nezúčastněných (NAM)
- Commonwealth
- Africká unie (AU)
- Africká rozvojová banka (ADB)
- Jihoafrická celní unie (SACU)
- Společná měnová oblast (*Common Monetary Area* – CMA)
- Jihoafrické společenství rozvoje (SADC)
- a další.

3.2.1 Účast země na mnohostranných smlouvách a dohodách

- Marakešská dohoda o založení WTO z 15. 4. 1994 a další dohody v rámci WTO
- Mnohostranná měnová dohoda z 6. 2. 1992 (JAR, Lesotho, Svazijsko a Namibie) – smluvní úprava vztahů v rámci Společné měnové oblasti CMA
- Dohoda o SACU z 21. 10. 2002 (JAR, Botswana, Lesotho, Svazijsko a Namibie)
- Smlouva o založení SADC – 1992 (14 členských zemí)
- SADC obchodní protokol z 9. 9. 1996 – předpokládá sjednání Dohody o volném obchodu
- Dohoda o volném obchodu (v rámci SADC) – vstoupila v platnost 1. 9. 2000 (pouze 11 členských zemí SADC – Botswana, Lesotho, Malawi, Mauritius, Mozambik, Namibie, JAR, Svazijsko, Tanzanie, Zambie a Zimbabwe, neúčastní se Angola, Demokratická republika Kongo a Seychely).

- Konvence o mezinárodním obchodě s ohroženými druhy fauny a flory (CITES)
- Dohoda o Mezinárodním centru pro řešení investičních sporů (ICSID)
- Dohoda o Mnohostranné investiční garanční agentuře (MIGA) – v rámci IMF

3.2.2 Bilaterální vztahy

Z těch podstatných jsou to především smlouvy s Angolou, Namibií, Ruskem, Jihoafrickou republikou, USA a Zambií.

4. Ekonomická charakteristika

4.1 Hospodářství

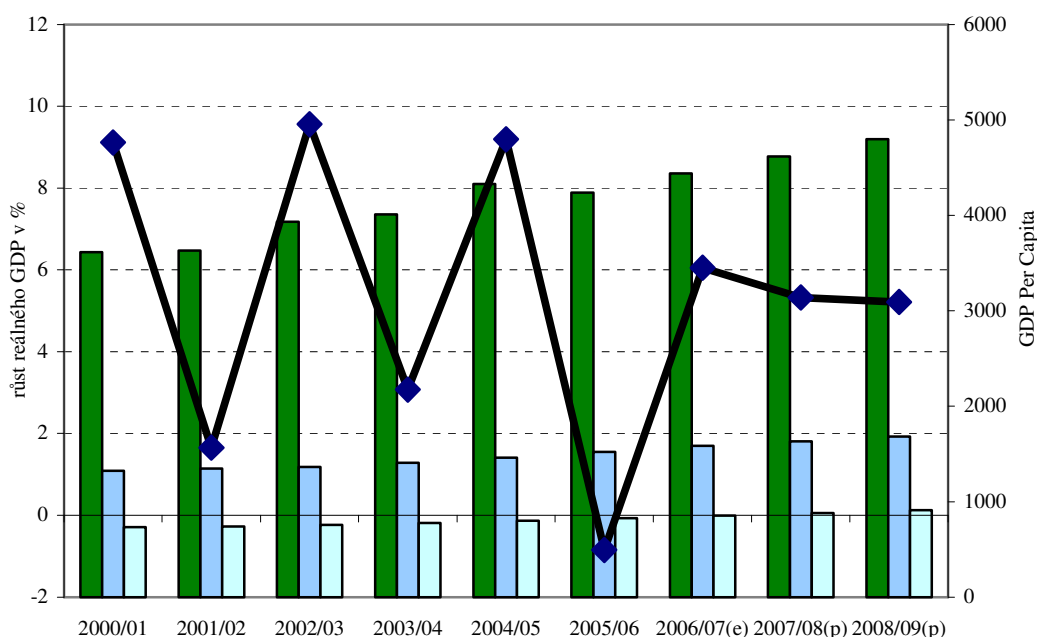
Během období protektorátu byla Botswana jednou z nejchudších částí britského panství. Avšak pouhý rok po vyhlášení nezávislosti byla v zemi objevena naleziště diamantů, Botswana se stala zemí s jedním z nejvyšších temp růstu důchodu na hlavu na světě a přetřansformovala se na zemi se středním příjmem. Podle Mezinárodního měnového fondu byl v letech 1966–1999 průměrný ekonomický růst více než 9% ročně. Příčinou tohoto impozantního tempa nebyla pouze těžba diamantů, ale také opatrná fiskální politika, podpora přílivu zahraničního kapitálu a bezpečné prostředí pro zahraniční investice a mezinárodní finanční a odborná pomoc, která pocházela především z britských (vláda; *Official Development Assistance*, ODA, *Oxfam International*), amerických (*United States Agency for International Development*, USAID) a skandinávských zdrojů (*Danish International Development Agency*, DANIDA, *Swedish International Development Agency*, SIDA), jakož i od OSN. Jen v letech 1972–1973 země přijala přibližně 22,5 milionů GBP[2] rozvojové pomoci, která směřovala především do projektů v oblasti zemědělství, školství, zdravotnictví a infrastruktury (stavby silnic, telefonních ústředí, vysílačů aj.). Významná byla také přítomnost zahraničních podnikatelů, lékařů, učitelů, pracovníků státní správy a jiných, často dobrovolných, pracovních sil.

4.1.1 Hrubý domácí produkt (GDP)

Následující údaje vycházejí z odhadů roku 2008.[3]

- GDP: USD 26,04 bilionů
- GDP per capita: USD 13 300
- Meziroční růst GDP: 3,2%
- Podíl jednotlivých sektorů na GDP: zemědělství (1,6%), průmysl (52,6%, přičemž těžba tvoří 36%), služby (45,8%).

Následující graf představuje změnu reálného GDP a GDP na hlavu v letech 2000–2009 (USD stálé ceny roku 2000), přičemž zelená barva zobrazuje botswanský GDP na hlavu, modrá zobrazuje GDP na hlavu v Jihoafrické republice, tyrkysová značí GDP na hlavu v celé Africe, a černá růst reálného GDP v Botswaně.

Obrázek 2: Změna reálného GDP a GDP na hlavu v letech 2000–2009

Zdroj: http://www.oecd.org/infobycountry/0,3380,en_2649_201185_1_70306_119663_1_1,00.html

4.1.2 Inlace

Podle odhadů z roku 2008 byla inflace 12,6 % . Tato hodnota řadí zemi na 175. místo. (Pro porovnání ČR je s hodnotou 6,3 % na 107. místě.)[4] Vývoj inflace v Botswaně ukazuje následující tabulka.

Tabulka 1: Vývoj inflace v Botswaně

Průměrná roční inflace v letech 1971–2008 v %.															
1971	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
4,0	11,6	12,5	8,1	11,4	10,5	8,5	6,6	8,0	9,2	7,0	8,6	11,6	7,1	12,6	

Zdroj: Centrální statistická kancelář Botswany

Sousední Zimbabwe trpí největší inflací na světě vůbec. Na běžném trhu není k dispozici základní zboží a zemí zmítá hladomor. Tyto následky jsou především přisuzovány vůdci Robertu Mugabemu, jenž stojí za pozemkovými reformami z roku 2000, v nichž přerozdělil půdu bílých farmářů do rukou válečných veteránů a svých příznivců. Kdysi na

africké poměry výkonné zemědělství s velkokapacitní produkcí obilnin se začalo propadat. Následky těchto reforem se odrážejí na státní inflaci, jež překročila v lednu roku 2008 míru 100 000 %.

4.1.3 Nezaměstnanost

V roce 2007 činila nezaměstnanost 7,5 % a Botswanu řadí na 97. místo. (ČR dosáhla hodnoty 6,6 %.)[5]

Nezaměstnanost v sousedním Zimbabwe je nejvyšší v celé Africe, její míra je v průměru 80 %.[6]

4.2 Těžba

Rozsáhlá těžba nerostných surovin začala v roce 1972, kdy byl otevřen diamantový důl v Orapě, následována menší těžbou v Letlhakane (obě lokality v Centrálním distriktu) firmou De Beers Botswana Mining Company (nyní Debswana, kterou z 50 % vlastní botswanský stát a z 50 % nadnárodní společnost De Beers). V roce 1982 byla otevřena naleziště v Jwanengu, která jsou dnes nejbohatším nalezištěm na světě. V roce 2002 byla zahájena těžba diamantů ve čtvrtém dolu, v Damtshaa,. Botswana vytěžila více než 30 milionů karátů a nyní je největším producentem diamantů (dle hodnoty) na světě.

Dalšími nerostnými surovinami jsou měděno-niklová ruda, uhlí, bezvodá soda a sůl. Zlata se těží málo, ovšem v současné době pokračují průzkumy nových nalezišť, kde se předpokládají značné zásoby.

Nadnárodní a jihoafrické firmy mají v těžebním průmyslu značný vliv, Botswanský stát si však udržuje výrazný podíl na tomto odvětví.

4.3 Zemědělství

Klíčovým oborem botswanského zemědělství je chov a vývoz dobytka. Národní stádo čítá 2 – 3 miliony kusů.

Rostlinná výroba je vzhledem k nepříznivým klimatickým podmínkám velmi nízká a ani v klimaticky příznivých letech nepokrývá potřeby domácího trhu ani z 1/3. Asi jen 0,7 % z celkové výměry půdy je obdělávatelných. Hlavními plodinami pro potřeby domácího trhu jsou pšenice, čirok, proso a luštěniny. Lesnictví je nevýznamné a dřevo je užíváno především ve vesnických oblastech jako topivo a pro vaření. Rybolov je minimální a týká se sladkovodních ryb z řeky Chobe a delty Okavango. Podle odhadů z roku 2008 generuje zemědělství asi jen 1,6 % GDP.

4.4 Turismus

Turismus je stále více důležitým odvětvím, jehož ekonomický význam pro botswanské hospodářství trvale roste a které v roce 2008 vytvořilo téměř 12 % GDP země. Hlavní turistickou atrakcí jsou národní parky a přírodní rezervace. Největší přírodní rezervací (a současně druhou největší na světě) je Central Kalahari Game Reserve. Je to rozsáhlý národní park v poušti Kalahari založený roku 1961 a pokrývající plochu o rozloze 52 800 km². K vidění tu jsou žirafy, hyeny, divoká prasata, gepardi, leopardi, lvi, přímorožci, pakoně a další. Dalšími národními parky jsou Kgalagadi Transfrontier Park a Chobe National Park, který je domovem jednoho z největších volně žijících stád slonů na světě. Podle světových přehledů patří Botswana mezi 10 nejlepších turistických destinací, především s ohledem na nedotčený život divoké zvěře v těchto národních parcích.

4.5 Zpracovatelský průmysl

Vláda vidí ve zpracovatelském průmyslu velmi významný obor pro vytváření nových pracovních míst a snaží se podporovat diverzifikaci ekonomiky z těžebního průmyslu na zpracovatelský a stimulovat příliv zahraničních přímých investic do tohoto odvětví. Vzhledem k omezenému trhu v Botswaně závisí rozvoj zpracovatelského průmyslu na

napojení na další jihoafrické trhy v rámci celní unie SACU, a to především na trhy v JAR. Největší investicí byl závod na kompletaci vozů Hyundai (dokončen počátkem 90. let), který byl však z důvodu bankrotu jihoafrického dealera těchto vozů zavřen v roce 2000. V současné době je kladen důraz na rozvoj textilního průmyslu. S cílem další podpory rozvoje zpracovatelského průmyslu je uplatňována v tomto odvětví daň z příjmu právnických osob ve snížené výši 15 %. Na druhou stranu další rozvoj botswanského zpracovatelského průmyslu brzdí nedostatek pozemků napojených na služby, vysoké nájemné a náklady na veřejnou infrastrukturu a dopravu, nízká produktivita práce spojená s nízkou odborností místní pracovní síly.[7]

4.6 Export

Vyváženými komoditami jsou především diamanty, měděno-niklová ruda, bezvodá soda, maso a textil. Podle odhadů z roku 2008 činil vývoz přibližně USD 5,127 bilionů. Hlavními vývozními zeměmi jsou EU – především Velká Británie, členové SACU, Zimbabwe a USA.

4.7 Import

Dováženými komoditami jsou potraviny, strojní zařízení, elektrotechnika, přepravní zařízení, textil, pohonné látky a ropa, dřevo, papír a kov. Podle odhadů z roku 2008 činil import USD 3,931 bilionů. Hlavními dovozními zeměmi jsou členové SACU, Zimbabwe, EU, Jižní Korea a USA.[8]

4.8 Bilance obchodní výměny mezi ČR a Botswanou

Vzájemný obchod je jak z pohledu ČR, tak i Botswanské republiky, zanedbatelný a pohyboval se většinou v řádu milionů Kč v dovozu do ČR, přičemž do roku 2004 neustále stoupal a překročil 47 mil. Kč.[9] Poté však prudce poklesl. V loňském roce doznal dovoz opět určitého růstu v porovnání s předešlými roky.

Tabulka 2: Obchodní bilance mezi ČR a Botswanou

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vývoz	0,1	0,5	0,1	0,4	8,7	1,0
Dovoz	17,3	47,5	0,4	0,1	0,1	1,4
Bilance	-17,2	-47,0	-0,3	0,3	8,6	-0,4

Zdroj: statistiky Ministerstva průmyslu a obchodu

Perspektivními položkami českého exportu jsou pravděpodobně ekologická zařízení na čištění odpadních vod a úpravy vody (vzhledem ke značnému nedostatku vody a nutnosti šetřit s ní) a některé strojírenské položky především pro těžební průmysl. Botswanská strana nabízí spolupráci v oblasti výroby skla a zpracování kůží (koželužna).

4.9 Finanční sektor

Fiskální rok začíná 1. 4. a končí 31. 3. V minulých letech byl státní rozpočet většinou přebytkový, výjimkami jsou roky 1998/1999, 2001/2002, 2002/2003 a 2003/2004, kdy bylo hospodařeno se schodkem.[10] Některé z rozpočtových schodků lze vysvětlit relativně vysokými vojenskými výdaji (cca 4 % GDP v roce 2004, podle *CIA World Factbook*). Někteří kritici tvrdí, že je to vzhledem k nízkému nebezpečí mezinárodního konfliktu zbytečné, ale tyto jednotky se také stále častěji zaměřují na boj proti pytláctví, přípravu na katastrofy a zahraniční mírové mise.

Příjmy jsou soustředěny ze tří hlavních zdrojů – především těžby diamantů, ze společného výnosu z dovozního cla Jihoafrické celní unie a z příjmů centrální banky *Bank of Botswana* z jejího investování státních devizových rezerv. Největší podíl na výdajích má vzdělání (27,7 %, 2007/2008 CSO). Největší nárůst výdajů je ve zdravotnictví odrážející nárůst výdajů za antiretrovirální léky.

4.9.1 Zahraniční zadluženost

Podle odhadů z roku 2008 činil státní dluh 5,9 % GDP. (V roce 2004 činil dluh přibližně 8,6 % GDP.)[11]

4.9.2 Měna

Botswanským zákonným platidlem je pula, kód je BWP a 1 pula se dělí na 100 thebes. Pula vznikla v roce 1976, kdy byla v poměru 1:1 odvozena od jihoafrického randu ZAR, který nahradila jako zákonné platidlo v Botswaně. Pula lze doslovně přeložit jako „déšť“, který je v Botswaně velmi vzácný a tudíž hodnotný. Navzdory 12 %^[12] znehodnocení v květnu 2005 zůstala pula jednou z nejsilnějších měn v Africe. Současný kurz je přibližně USD 0,1450 (z 21/8/09) za 1 pulu. Vývoj zahraničních měn vůči pule ukazuje následující tabulka.

Tabulka 3: Vývoj zahraničních měn vůči pule

	3.12.2002	3.12.2003	3.12.2004	2.12.2005	4.12.2006	3.12.2007	3.12.2008	3.12.2009
EUR	0,1749	0,1903	0,1714	0,1534	0,1232	0,1138	0,0974	0,1013
USD	0,1743	0,2302	0,2276	0,1800	0,1641	0,1670	0,1239	0,1529
GBP	0,1120	0,1330	0,1184	0,1040	0,0829	0,0812	0,0832	0,0916

Zdroj: Bank of Botswana

5. Obyvatelstvo

Botswana má 1 990 876 obyvatel. Největšími botswanskými etnickými skupinami jsou Batswana (Tswana), Kalanga, Bushmen a Basarwa. Bílí osadníci představují asi 3% celkové populace. Následující demografická data zveřejňuje na svých internetových stránkách *CIA – The World Factbook*, odhady jsou aktuální k roku 2009:

5.1 Věková struktura

- 0-14 let: 34,8 % (muži 352 399 / ženy 340 058)
- 15-64 let: 61,4 % (muži 613 714 / ženy 608 003)
- 65 let a více: 3,9 % (muži 31 155 / ženy 45 547)

5.1.1 Průměrný věk

- celkem: 21,7 let
- muži: 21,5 let
- ženy: 21,9 let
- Přirozený přírůstek: 1,937 %

5.2 Vzdělání

Systém vzdělání je následující:

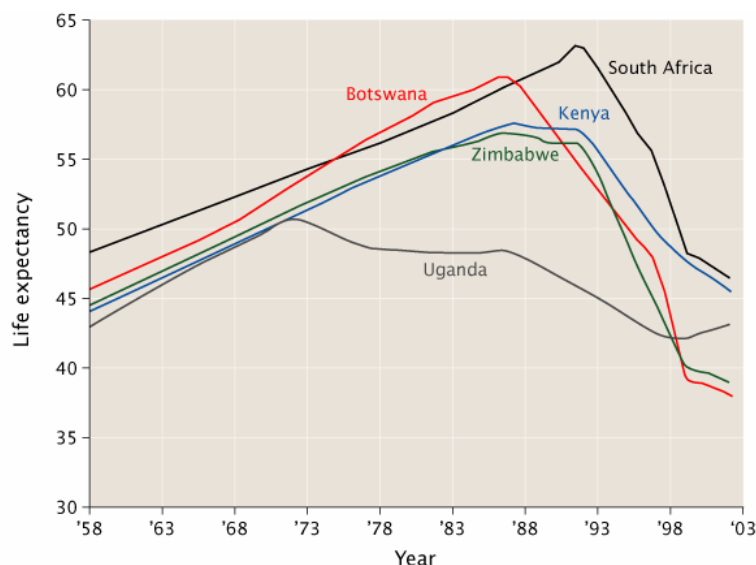
- 7 let základní školy
- 3 roky nižší střední školy
- 2 roky seniorské střední školy

Děti ve školním věku, který začíná v 6 letech, mají právo na 10 let školní docházky. Na seniorskou střední školu jsou studenti vybíráni na základě juniorského osvědčení o zkoušce.

5.3 Střední délka života

Střední délka života neboli také naděje dožití je statistický údaj určující průměrný, předpokládaný věk, jehož dosahují členové dané populace. Hodnoty ovlivňuje stav zdravotnictví, úroveň kriminality, životní prostředí, vojenský stav země a další faktory. Střední délka života je jedním z faktorů určujících Index lidského rozvoje (*Human Development Index*, dále HDI).

Botswana, jako mnoho zemí v jižní Africe, je postižena vysokou mírou infekce AIDS. V míře rozšíření je hned na 2. místě po Svazijsku. V procentním vyjádření je to 24,1%, osob nakažených virem zde žije asi 300,000. (Údaje z roku 2008). Jak naznačují údaje z roku 2008, na celém světě se snížil počet lidí nově infikovaných virem HIV. Vrchol nastal v roce 1996, od té doby se infekce šíří pomaleji. V roce 2007 byl počet nových infekcí HIV 2,7 milionu. Data z posledních let také naznačují, že i celkový počet úmrtí na AIDS ročně již kulminoval, a to v roce 2005. Tehdy na AIDS zemřelo 2,2 milionů lidí, v roce 2007 to bylo o 200 tisíc obětí méně. Je to především díky zlepšenému přístupu nemocných k antiretrovirální léčbě v chudých zemích. Celkový počet infikovaných HIV však nadále roste (33 milionů v roce 2007). Především proto, že HIV pozitivní se díky stále dostupnější a lepší léčbě dožívají vyššího věku.[13]

Obrázek 3: Střední délka života v některých afrických zemích 1958–2003

Zdroj: [http://en.wikipedia.org/wiki/File:](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Life_expectancy_in_some_Southern_African_countries_1958_to_2003.png)

Life_expectancy_in_some_Southern_African_countries_1958_to_2003.png

Jak znázorňuje graf na obrázku 3, průměrná délka života v afrických zemích se radikálně snižovala. Podle odhadu z roku 2009, který není tak nepříznivý, se Batswana dožívá průměrně 52 let.[14] Pro srovnání občan ČR se dožívá 76,81 let.[15]

5.4 Index lidského rozvoje

Index lidského rozvoje je snahou o vyjádření kvality lidského života za pomoci porovnávání údajů o chudobě, gramotnosti, vzdělání, střední délce života, porodnosti a dalších faktorů. Index sestavil v roce 1990 pákistánský ekonom Mahbub ul Haq a od roku 1993 jej používá OSN ve své každoroční zprávě.

Index lidského rozvoje je sestaven ze 3 základních komponentů:

- střední délka života
- vědomostní úroveň měřená váženým průměrem gramotnosti dospělé populace (2/3 váhy) a školní docházkou na základní, střední a vysoké školy (1/3 váhy)
- GDP na jednoho obyvatele v paritě kupní síly v USD

Statistická aktualizace z roku 2008 založená na podkladech z roku 2006 uvádí, že se Botswana nachází na 126. místě (z celkových 179) s hodnotou HDI 0,664. Úroveň HDI nejvíce snižuje hodnota očekávané střední délky života při narození (48,9 let), která řadí zemi na 165. místo. Gramotnost dospělých jedinců na 95. místo (82,1 %) a docházka do školy na 108. místo (70,6 %). Úroveň GDP per capita (PPP) řadí Botswanu na 57. místo s hodnotou 12 744 USD.[16]

6. Příčiny rozvoje a zaostalosti

Aby mohla Botswana a další rozvojové země prolomit začarovaný kruh bída, je třeba odhalit příčiny zaostalosti těchto zemí. Příčiny moderního ekonomického růstu lze spatřovat v podmínkách, které panovaly v Evropě a USA. Vynález parního stroje spolu s mobilizací rozsáhlých zdrojů fosilních paliv uvolnily obrovské množství energie využitelné k masové produkci zboží a služeb. Venkovská populace migrující do měst představovala bohatý rezervoár pracovní síly. Ačkoliv počet venkovského obyvatelstva prudce klesal, fosilní paliva využívaná jako chemická hnojiva současně umožnila mnohonásobné zvýšení produkce potravin a uspokojení potřeb rostoucí městské populace. Politické a občanské svobody a institucionální stabilita mnoha zemí pak přispěly k radikálnímu přechodu od společností chudých a zaostalých k vyspělým moderním ekonomikám s trvalým ekonomickým růstem, založených na technologiích a vědeckém pokroku. Tento scénář začal v polovině 18. století v Británii a byl později aplikován v prakticky všech západoevropských i středoevropských zemích i v Severní Americe. USA díky tomu dosahovaly mezi lety 1820–1998 průměrného ročního růstu GDP 1,7 %, západní Evropa za totéž období rostla ročně o 1,5 %.

Dnešní rozvojové země podobným vývojem prošly částečně anebo nepošly vůbec. Africké ekonomiky, které patří k nejchudším na světě, rostly tempem 0,7 % ročně. Během 180 let pak tyto rozdíly v tempech růstu vyspělých a rozvojových zemí znamenají, že Afrika z počátečních zhruba 400 USD na hlavu v roce 1820 zvýšila svůj produkt na dnešních zhruba 1300 USD, tedy o málo více než trojnásobně, v porovnání s 25násobným zvýšením v USA. V dnešní době je tak Afrika, zejména její subsaharská část, nejchudším regionem světa.

Ekonom Jeffrey Sachs vidí hlavní příčiny toho, že se nepodařilo v subsaharské Africe použít západní model ekonomického růstu v kombinaci několika specifických a vzájemně propojených faktorů.[17]

6.1 Geografická poloha

Zatímco dnešní vyspělé země leží na kontinentech s příznivým klimatem, častými dešti, velice kvalitní půdou, množstvím splavných řek a bohatých na přírodní zdroje, africké země takové podmínky zpravidla nemají a přicházejí tak o příležitost zapojit se do systému světového obchodu. Oblasti rovníkové Afriky jsou navíc nejpříznivější na světě pro výskyt malarických onemocnění u člověka.[17]

Botswana je vnitrozemský stát, který ze 70 % pokrývá poušť, je sužována obdobími sucha a sezónním srpnovým větrem, který vane od západu a přináší písek a prach, jenž snižuje viditelnost. Rostlinná výroba je kvůli klimatickým podmínkám velmi nízká. V teplém podnebí se také snadno šíří malárie a jiné infekční nemoci, které ročně zabijí miliony lidí.

Sousedící Namibie má značně usnadněný export a import zboží právě vzhledem ke své geografické poloze. Celou západní část země omývá Atlantský oceán. Významným přístavem je Velrybí zátoka (Walvis Bay), přes ni se do země dováží a vyváží většina zboží.

6.2 Fiskální past

Vlády nemají dostatek prostředků pro budování potřebné infrastruktury. Výběr daní je velmi nízký a roli sehrává také vysoký státní dluh.[17]

Výběr daní tvoří jen nepatrnou část příjmů do státního rozpočtu Botswany, státní dluh má však jednu z nejnižších hodnot na světě, a sice 5,9 % GDP. (Pro srovnání státní dluh Namibie je 22,7 % GDP a Zimbabwe 259,4 % .)[18]

6.3 Vládní selhání

Vláda neplní svou nezastupitelnou roli při rozvoji – vytvářet příznivé prostředí pro investice, budovat infrastrukturu, zajišťovat dostupné sociální služby, udržovat vnitřní stabilitu a bezpečnost.[17]

Otevřenost a průhlednost botswanského politického systému je jedním z významných faktorů stability a ekonomického růstu země. Investiční prostředí je zde velmi příznivé a důvodů proč zde investovat několik. Jsou jimi stabilní ekonomika, nízká inflace, demokratická vláda, velmi nízké procento korupce, režim nízkého zdanění, vysoká ochrana investic a další. BEDIA (*The Botswana Export Development and Investment Authority*) si vytyčila prioritní rozvojové obory pro zakládání společných podniků, jimiž jsou textilní průmysl a doplňky, kožedělný průmysl, sklářství, informační technologie, šperkařství a turismus.

Americké investice v Botswaně jsou na relativně nízké úrovni, ale stále rostou. Významné americké společnosti, jako jsou HJ Heinz a AON Corporation, jsou přítomny prostřednictvím přímých investic, zatímco jiní, jako například Kentucky Fried Chicken, a Remax, jsou přítomny prostřednictvím franšízy. Vysoký rating od Moody a Standard & Poor jasně ukazují, že i přes pokračující problémy, jako je malá velikost trhu, uzavřené poloze a těžkopádné byrokratické postupy, Botswana zůstává jedním z nejlepších investičních příležitostí v rozvojovém světě.

6.4 Geopolitika

Chudé země čelí ze strany svých obchodních partnerů mnoha překážkám pro obchod, které brzdí jejich rozvoj. Stejný účinek mají hospodářské sankce namířené proti nepohodlným režimům.[17]

Vzhledem k účasti na mnohostranných smlouvách a dohodách je botswanský zahraniční obchod usnadněn.

6.5 Nedostatek inovací

Bohaté země mají velké trhy s vysokou konkurencí, která vytváří tlak na inovace, přináší na trh nové technologie, zvyšují produktivitu a tím zvětšují kapacitu trhu, což vytváří další tlak na inovace. V chudých zemích tato řetězová reakce nikdy nenastala. Nízká úroveň vzdělanosti oslabuje výzkumný potenciál, nedostatek dostupného kapitálu brání pokryt

vysoké náklady spojené s výzkumem a nerozvinutý trh znemožňuje návratnost takovéto investice. Inovace jsou zřejmě nejvýznamnějším faktorem, proč se za posledních 200 let tak zvětšily rozdíly mezi nejbohatšími a nejchudšími zeměmi a proč tyto nejchudšími nadále zůstávají.[17]

Jako velmi významný obor pro vytváření nových pracovních míst vidí vláda zpracovatelský průmysl a snaží se podporovat diverzifikaci z těžebního průmyslu na zpracovatelský a především pak příliv zahraničních přímých investic do tohoto odvětví. S cílem podpory rozvoje zpracovatelského průmyslu je uplatňována v tomto odvětví daň z příjmu právnických osob ve snížené výši 15 %. Na druhou stranu další rozvoj botswanského zpracovatelského průmyslu brzdí nedostatek pozemků napojených na služby, vysoké nájemné a náklady na veřejnou infrastrukturu a dopravu, nízká produktivita práce spojená s nízkou odborností místní pracovní síly.

6.6 Demografická past

Chudé rodiny mívají zpravidla větší počet dětí. Náklady spojené se zaopatřením tolika potomků však rodiče nejsou schopni pokrýt. Vzdělání, ošacení a jídlo tak často dostává jen nejstarší ze sourozenců. Ostatní bez těchto možností zůstanou nevzdělaní a chudí, což v důsledku vede k vysoké míře porodnosti v příští generaci.[17]

Míra plodnosti v Botswaně je 2,6 potomků na 1 ženu. (Plodnost (fertilita) je demografický ukazatel vyjadřující průměrný počet potomků na jednu ženu. Za hraniční hodnotu potřebnou k zachování populace se obvykle považuje hodnota 2,1 potomků na jednu ženu.) V Namibii činí míra plodnosti 2,69 a v Zimbabwe 3,69.[19]

Míra porodnosti v Botswaně je 22,89 ‰. (Porodnost neboli natalita je demografický ukazatel udávající podíl narozených z určité skupiny za určité časové období. Uvádí se v promilích, tedy v přepočtu na 1 000 jedinců. K zajištění prosté reprodukce v populaci s průměrnou délkou života 70 let je zapotřebí hrubé míry porodnosti alespoň 15 ‰. Maximální teoretická hmp v lidské populaci se odhaduje na přibližně 60 ‰.) V Namibii je míra porodnosti 22,51 ‰ a v Zimbabwe dosahuje hodnota 31,49 ‰.[20]

Po stručném rozebrání faktorů zapříčiňujících pomalý hospodářský růst a po porovnání Botswany se soudními zeměmi lze říci, že největším problémem je geografická poloha a částečně nedostatek odborně vzdělané pracovní síly. To však nejsou problémy, které by zásadním způsobem zbrzdily rozlet botswanské ekonomiky. Koneckonců i kdyby tomu tak bylo, geografickou polohu lze jen těžko změnit. Pozitivním krokem se jeví budování dalších silnic a železnic a celkové zlepšení infrastruktury. Vysoce kvalifikované pracovníky je možné hledat v zemích, jež nemohou investovat hmotný kapitál, ale mohou nabídnout kvalifikovanou pracovní sílu, jako je tomu například u České republiky.

7. HIV/AIDS

Závažným problémem, který ohrožuje botswanskou ekonomiku, je virus HIV. Virus se totiž šíří především mezi mládeží a lidmi v produktivním věku, což má negativní vliv na ekonomiku, rodinu, školský systém i zdravotnictví a celkově zemi výrazně oslabuje. Jak ukazuje studie Světové banky, pokud v zemi 8 % a více obyvatel postihne virus HIV, ekonomický růst se začne zpomalovat, pracovní síly v zemi ubývá a zdravotní a sociální systém země je přetížen.[21]

Úmrtí dospělých na AIDS má také významný dopad na děti v Botswaně. Odhadem 95 000 dětí[22] přišlo následkem onemocnění AIDS nejméně o jednoho z rodičů. Je důležité, aby tyto děti měly přístup ke vzdělání, ale to je v rodinách, jež jsou oslabeny epidemií AIDS, problematické, protože děti často pečují o nemocné příbuzné a do školy nechodí.

7.1 Boj s HIV/AIDS

První případ AIDS byl v zemi ohlášený v roce 1985. Odezva země na vynořující se nemoc může být rozdělena do tří stupňů.

- Rané období (1987–1989) bylo zaměřeno především na prověřování krve a eliminaci rizika přenosu HIV při krevních transfuzích.
- Druhý (druhotný) stupeň (1989–1997) a první *Medium Term Plan* měl za úkol zavést informační, vzdělávací a komunikační programy o HIV, avšak odezva byla stále příliš malá. Během tohoto období, v roce 1993, přijala vláda tak zvanou *Botswana National Policy on HIV and AIDS*, na které byl stavěn národní strategický plán v boji s touto chorobou.
- Během třetí fáze (1997 až dosud) byly rozšířeny programy na vzdělání, prevenci a komplexní péči včetně poskytování antiretrovirálních léků. Cílem druhého *Medium Term Plan* bylo zapojení dalších zainteresovaných stran, a dále nejen zpomalení šíření viru HIV, ale také snížení jeho celkového dopadu na všech úrovních společnosti.

Národní AIDS koordinační agentura (*The National AIDS Co-ordinating Agency, NACA*) vznikla v roce 1999 a převzala odpovědnost za mobilizaci a koordinaci vnitrostátního boje s HIV. NACA pracuje v rámci Národní rady AIDS, které předsedá prezident a zástupci z celé společnosti, včetně veřejného a soukromého sektoru a občanů. Na počátku roku 2001 vláda zahájila rychlé posouzení proveditelnosti poskytování antiretrovirální léčby všem nemocným. Léčebný program začal v lednu 2002 a po váhavém startu se rychle rozrůstal. S koncem roku 2006 dostávali léky téměř všichni, kdo je potřebovali.

7.1.1 Vládní a mezinárodní finanční prostředky v boji s AIDS

V roce 2007 poskytla botswanská vláda 79,8 % finančních prostředků na programy HIV/AIDS.[22] Nejvýznamnějšími iniciativami, které jsou podporovány zahraničními dárci, jsou *African Comprehensive HIV/AIDS Partnerships* (ACHAP) a projekt BOTUSA.

ACHAP je spolupráce mezi vládou Botswany, *Bill & Melinda Gates Foundation* a společností Merck Foundation. ACHAP byl založen v červenci 2000 a je věnován na podporu Botswany v boji s HIV a AIDS. Bill & Melinda Gates Foundation a společnost Merck Foundation věnovaly projektu 106,5 milionu dolarů /Merck, ACHAP/ a Merck věnovala své antiretrovirální léky Stocrin a Crixivan. V listopadu 2008 rozšířil Merck svůj dar o léky Atripla a Isentress.

V roce 1995 začala spolupráce mezi Americkým centrem pro kontrolu a prevenci nemocí (*US Centers for Disease Control and Prevention, CDC*) a botswanskou vládou. Program má název BOTUSA a týká se spolupráce v oblasti veřejného zdraví, výzkumu a boji proti tuberkulóze a HIV/AIDS. BOTUSA nabyl na významnosti hlavně od roku 2000, nyní je také součástí nouzového prezidentského plánu proti AIDS (*President's Emergency Plan for AIDS Relief, PEPFAR*).

S pomocí těchto a dalších partnerů, včetně Globálního fondu, Harvardské školy veřejného zdraví, Bristol-Myers Squibb Foundation, a mnoha dalších organizací je Botswana jednou z nejvíce komplexně podporovaných zemí v oblasti prevence, léčby a péče v Africe.

7.2 Prevence HIV v Botswaně

Existuje zde několik typů programů prevence HIV, jsou to například:

- vzdělávání a zvyšování povědomí veřejnosti
- distribuce kondomů
- cílení na vysoce rizikové skupiny
- zlepšení bezpečnosti krve
- prevence přenosu z matky na dítě

7.2.1 Vzdělávání a zvyšování povědomí veřejnosti

Osvěta a vzdělávání veřejnosti začala již dříve na základě "ABC" s AIDS: Abstinuj, Buď věrný a Při pohlavním styku použij prezervativ. Botswanské billboardy a plakáty „bezpečný sex“ jsou vidět po celé zemi, ale není jasné, zda jim někdo věnuje pozornost. Nyní je cílem zaměřit se na správné sdělení správným lidem. Jednou nedávnou iniciativou byl vývoj rozhlasového dramatu Makgabaneng, které se zabývá problémy souvisejícími s HIV a iniciuje změnu v sexuálním chování. Další iniciativa přinesla vznik pracovišť odborného poradenství.

Prevalence u mladých lidí je zvláště vysoká, zejména u mladých žen, které převyšují počet mužů žijících s HIV o více než dvě ku jedné.[22] Proto je velmi důležité, aby byli mladí lidé vzděláváni a poučeni o prevenci před onemocněním HIV. Mezi těmi, kteří tuto roli v Botswaně vykonávají, je Mládežnická zdravotnická organizace (*Youth Health Organisation, Yoho*) a nevládní organizace, které předávají své poselství prostřednictvím festivalů, dramat a skupinových diskusí. Vzdělávání ve školách hraje jednu z nejdůležitějších rolí při informování mladých lidí o nebezpečí HIV a jejich vzdělávání v této oblasti. Specifické botswanské informační materiály byly vyvinuty ve spolupráci s ministerstvem školství.

A teacher-capacity building programme byl vyvinut ve spolupráci ministerstva školství, Rozvojového programu OSN (UNDP), vlády Brazílie a s podporou ACHAP. Program se snaží zlepšit znalosti učitelů, demystifikovat a destigmatizovat HIV/AIDS, a prolomit kulturní přesvědčení o sexu a sexualitě. V rámci projektu jsou všechny základní a střední školy vybaveny televizí, videorekordérem, satelitní anténou a dekodérem a dvakrát týdně je botswanskou televizí vysílán interaktivní vzdělávací program s názvem *Talk Back*.

7.2.2 Distribuce prezervativů

Úspěšný sociální marketing podstatně zvýšil používání kondomů v Botswaně. *Population Services International (PSI)* pomohl podpořit od roku 1993 kondom *Lovers Plus* a od roku 2002 také kondom pro ženy. Jednou z hlavních strategií marketingové podpory kondomů bylo odborné vzdělání prostřednictvím veletrhů a festivalů a kampaní v nákupních centrech, na pracovištích a v barech. V roce 2003 zahájila vláda Botswany s finanční a technickou podporou ACHAP rozsáhlou distribuci kondomů a instalaci tisíců automatů na prezervativy v tradičních i netradičních odbytištích v celé zemi.

7.2.3 Cílení na vysoce rizikové skupiny

Populací s vysokým rizikem nákazy jsou v Botswaně migrující pracovníci, horníci a prostitutky. V drtivé většině se zde HIV šíří prostřednictvím heterosexuálního pohlavního styku spíše než sexem mezi muži nebo injekčním užíváním drog.

Vysoce mobilní populace, včetně migrujících pracovníků, jsou obzvláště vystaveni riziku nákazy HIV. Proto vláda Botswany, americké vládní agentury, NACA, ACHAP a několik dalších partnerů zahájilo projekt prevence s názvem Koridory naděje (*Corridors of Hope project*), který je realizován také v dalších zemích jižní Afriky. Program je cílený na migrující populaci na celostátní úrovni, se zaměřením na léčbu sexuálně přenosných infekcí, propagaci kondomů, prevenci a vzdělávání občanů.

7.2.4 Zlepšení bezpečnosti krve

Ministerstvo zdravotnictví, nadace Bezpečná krev pro Afriku a další partneři spolufinancovaní z ACHAP a PEPFAR přispěly ke zlepšení bezpečnosti krevních transfuzí v Botswaně. Národní zásoby zdravé krve se během dvou let (až do září 2005) zdvojnásobily. Jedním z projektů, které přispívají ke zlepšení bezpečnosti krve, je program s názvem Slib 25. Tento projekt rekrutuje mladé lidi, aby se stali dárci krve, a učí je prevenci HIV infekce. Mladí lidé jsou vyzýváni k závazku darovat krev 25krát během svého života.

7.2.5 Prevence přenosu z matky na dítě

Průzkum z roku 2002 zjistil, že mezi těhotnými ženami navštěvujícími prenatální poradny v Botswaně, je průměrná prevalence HIV 35,4 %.[23] Bez jakýchkoliv lékařských zásahů se zhruba třetina dětí narozených HIV-pozitivní matce nakazí virem HIV během těhotenství, při porodu nebo prostřednictvím mateřského mléka. Tato míra může být podstatně snížena pomocí antiretrovirální léčby a bezpečnějšího postupu při kojení.

Program prevence přenosu z matky na dítě (*Prevention of mother-to-child transmission programme*, PMTCT) byl prvním programem v Botswaně, který distribuoval antiretrovirální lék Zidovudin, poskytnutý zdarma firmou GlaxoSmithKline. Avšak zápis žen do PMTCT programu byl neuspokojivě nízký. Proto vláda reagovala vzděláváním a přijímáním PMTCT poradců a později přistoupila k rutinnímu testování všech těhotných žen. Díky angažovanosti vlády a jejích partnerů je dnes PMTCT program jedním z nejúčinnějších v rozvojovém světě a slouží více než 95 % všech žen, které tuto pomoc potřebují.[22]

7.2.6 Dobrovolné a rutinní testování

Od počátku roku 2004 byly HIV testy nabízeny jako běžná součást prohlídky na veřejných i soukromých klinikách v Botswaně. Testování je součástí standardní prohlídky, ale lidé, kteří nechtějí být testováni, mohou test odmítnout.

Botswana byla první zemí v Africe, kde se na klinikách běžně provádí test na HIV. Lékaři jsou přesvědčeni, že rutinní testování je dobrý způsob, jak umožnit lidem přístup k léčbě již v raném stádiu nemoci. V souvislosti s pohlavně přenosnými chorobami existuje stále ještě mnoho stigmat a lékaři věří, že mohou být odstraněna, pokud se testování a léčení HIV stane rutinním jako jakýkoli jiný léčebný postup.

8. Cesta vpřed

Botswanský národní léčebný program je považován za úspěšný model pro další africké země, jež ho budou následovat. Ačkoli v začátcích byl pokrok pomalejší, než se původně očekávalo, v roce 2004 a 2005 dosáhla odezva pacientů srovnatelné míry s tou v západní Evropě a USA.

Léčebné programy v Botswaně ukázaly, že také v zemi subsaharské Afriky může být antiretrovirální léčba poskytnuta v širokém měřítku, a to nejen za pomoci zahraničních humanitárních pracovníků, ale především prostřednictvím vlastního veřejného zdravotního systému. V Botswaně téměř všechny skutečné náklady na léčení hradí vláda, zatímco ostatní partneři dodávají laboratorní vybavení, zajišťují školení zaměstnanců nebo monitorování pacientů.

Ale boj s epidemií zdaleka není u konce. Všichni, co jsou v léčebném programu již zapsáni, musí i nadále dostávat léky a musí být monitorováni po celý zbytek svého života. A lidé, u kterých se vytvoří odolnost proti jejich současným lékům, musí mít přístup k alternativám, které mohou být dražší a jejich aplikace složitější než při první terapii. Botswana také stále trpí nedostatkem kvalifikovaných pracovníků a potřebuje pomoci od zbytku světa stejně naléhavě jako dříve. Antiretrovirální léčba sama o sobě nemůže vyřešit ničivé dopady HIV a AIDS. Ve svém projevu na 17. mezinárodní konferenci o AIDS v Mexiku v roce 2008 bývalý prezident Mogae zdůraznil, že zatímco vláda se musí nadále věnovat komplexnímu léčebnému programu, naděje na překonání AIDS v Botswaně závisí na zastavení přenosu.

„Prevence nových infekcí by měla být naší prioritou číslo jedna, prioritou číslo dvě a prioritou číslo tři.“ Bývalý prezident Mogae.

9. Rozvojové cíle tisíciletí a Vize 2016

Rozvojové cíle tisíciletí je program, který má sloužit k odstranění největších problémů rozvojových zemí. Podpisem miléniové deklarace v září 2000 přislíbilo spolupráci na jejich dosažení do roku 2015 všech tehdejších 189 členů OSN a také Švýcarsko a Vatikán. Rozvojové cíle tisíciletí se zabývají otázkami, jako je snížení extrémní chudoby na polovinu, zavedení školní docházky pro všechny děti a zastavení šíření infekčních nemocí (AIDS, malárie, cholera, tuberkulóza a další), na které ročně zemřou miliony lidí. Všechny členské státy se na summitu dohodly ve svém usnesení na osmi prioritách rozpracovaných do konkrétních úkolů, jichž hodlají dosáhnout do roku 2015 nebo dříve.

9.1 Výroční zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí za rok 2009

V egyptském Šarm al-Šejku byla začátkem července 2009 zveřejněna zpráva o naplňování Rozvojových cílů tisíciletí (*Millennium Development Goals*, MDG) v Africe. Podle zástupce generálního tajemníka OSN pro ekonomické a sociální otázky je letošní zpráva o MDG dosud nejkompexnějším globálním přehledem cílů tisíciletí. Data poskytl a připravilo více než dvacet organizací systému OSN i mimo něj. Nechyběly mezi nimi ani Světová banka či OECD. Jedním z hlavních závěrů výroční zprávy OSN je, že pokrok v potírání chudoby a hladu ve světě začíná v důsledku globální ekonomické a potravinové krize zpomalovat a v některých oblastech se situace dokonce zhoršuje. Splnění Rozvojových cílů tisíciletí, tedy výrazně zlepšit v letech 2000 až 2015 život a podmínky nejchudších vrstev populace, tak může být ohroženo.

Zpráva OSN navíc upozorňuje na to, že pozitivní globální data o chudobě ovlivňuje především dramatický pokles chudoby ve východní Asii. V jiných regionech je pokrok značně střízlivější. V subsaharské Africe například počet extrémně chudých vzrostl v letech 1990 až 2005 o 100 milionů.

Sníží se i schopnost zemí financovat své vlastní rozvojové programy. V posledním čtvrtletí roku 2008 klesly v důsledku prohlubující se krize v bohatých ekonomikách příjmy

rozvojových zemí z exportu. To se projeví také na zadluženosti, především v zemích, kde se dařilo v posledních letech zvyšovat příjmy z vývozu.

Na summitu G8 ve skotském Gleneagles v roce 2005 a v témže roce na Světovém summitu OSN se dárcovské země zavázaly zvýšit rozvojovou pomoc. Tyto závazky jsou nadále v platnosti. Výkon světové ekonomiky ale naznačuje, že se v absolutních číslech vlastně nakonec sníží, protože jsou vyjádřeny v procentech hrubého národního důchodu (*Gross National Income*, GNI). Pro mnoho rozvojových zemí to ale ve výsledku znamená, že nižší zdroje na rozvoj nejen zpomalí dosavadní pokrok, ale mohou dokonce zvrátit dosud dosažené výsledky do negativních hodnot.

S MDG také koresponduje Vize 2016, kterou iniciuje botswanská vláda.

9.2 Vize 2016

Na definování Vize 2016 začala pracovat prezidentská tematická skupina (Presidential Task Group) v srpnu 1996. Vize 2016 je národní manifest pro obyvatele Botswany. Je to souhrn dlouhodobých cílů, který identifikuje problémy a navrhuje soubor strategií, jak je řešit. Plány rozvoje Botswany byly vždy založeny na čtyřech národních principech, jimiž jsou demokracie, rozvoj, samostatnost a jednota. Tyto principy jsou platné i dnes a přibyl k nim pátý – Botho. Botho je setswanský výraz pro respekt nebo dobré mravy.

Do roku 2016 bude Botswanské obyvatelstvo vzdělaný a informovaný národ. Všichni lidé budou mít možnost kvalitního vzdělání, které je přizpůsobeno potřebám země. Kvalitní odborná a technická příprava bude k dispozici na středoškolské úrovni. Žádný student nebude znevýhodněn etnickým původem, pohlavím, jazykem nebo odlehlostí bydliště.

Botswana bude stát v čele informační technologie a nejmodernějších počítačových a komunikačních zařízení. Všichni lidé budou mít přístup k telefonům, celostátním novinám, rozhlasovým a televizním službám a k počítačovému vybavení. Informace o činnosti vlády nebo jiných organizací budou volně k dispozici všem občanům.

Do roku 2016 bude Botswana prosperující, produktivní a pokrokový národ. Batswana budou disciplinovaní a tvrdě pracující lidé s diverzifikovanou ekonomikou. Zemědělství, průmysl, těžba a služby budou produktivnější a budou nedílnou součástí hospodářské činnosti.

Rozvoj země bude udržitelný a bude brát ohled na ochranu životního prostředí a obnovitelných zdrojů. Příjmy Botswany se budou přibližovat k těm ve vyspělých zemích. Všichni obyvatelé, muži i ženy, budou mít možnost placeného zaměstnání, přístup ke kvalitnímu bydlení a také zvyšování vlastního majetku.

Do roku 2016 bude Botswana soucitný a starostlivý národ. Příjmy budou rozdělovány spravedlivě. Chudoba bude vymýcena a bude existovat efektivní sociální záchranná síť pro ty, kteří trpí. Všichni Batswana budou mít přístup ke kvalitním službám v oblasti zdraví, hygieny a výživy. Negativní dopad epidemie AIDS v Botswaně musí být zastaven a zvrácen.

Do roku 2016 bude Botswana bezpečným státem. Násilná trestná činnost bude odstraněna a bude dosahováno plné ochrany individuálních práv. Batswana budou mít důvěru v orgány činné v trestním řízení. Lidé a hranice Botswany budou chráněny malým, avšak ukázněným a zodpovědným národním vojskem.

Do roku 2016 budou Batswana otevřený, demokratický a zodpovědný národ. Bude zde systém decentralizované demokracie a politické tolerance. Občanská společnost se bude plně podílet na rozvoji země, spolu s vládou. Vůdci národa budou otevření k lidem. Svoboda projevu a svoboda tisku bude plně chráněna a podporována.

Do roku 2016 budou Batswana tolerantní k lidem z různých kultur, odlišných etnických tradic, náboženství nebo se zdravotním postižením. Do roku 2016 budou Batswana jednotný národ hrdý na svou historii, který sdílí společné ideály, cíle a hodnoty.[24]

10. Zhodnocení

Ve svém plném rozkvětu byla Botswana zasažena tvrdou ranou v podobě viru HIV a nemocemi s ním souvisejících. Ačkoliv velmi schopná botswanská vláda začala proti této hrozbě bojovat, tento boj není a nebude jednoduchý. Především vzhledem k úspěchu poskytované antiretrovirální léčby se zdá, že situace se zlepšuje, nicméně tento stav není trvale udržitelný, protože je finančně velmi náročný. Základním pilířem úspěchu musí být destigmatizace AIDS. V knize Čas Botswany[25] popisuje autor Will Randall, vykonávající zde profesi učitele, svůj čas strávený v Botswaně. Přestože se témata AIDS dotýká jen velmi okrajově, je patrné, jak k němu zde místní obyvatelé přistupují.

„...Sexuální zvyklosti a kulturní tabu v zemi byly takové, že AIDS bylo tématem, jež bývalo jen zřídka probíráno, ačkoliv vláda se horlivě pustila do programu zdravotnických plakátů pro veřejnost. ... Ale dopad této kampaně byl minimální. Na druhé straně však Botswana byla jedinou zemí na africkém kontinentě, jež poskytovala antiretrovirální léky těm, kdo byli odhodláni poprat se s nemocí už v jejím raném stádiu. Jenomže hanba, jež ulpěla na těch nemnoha, u nichž nemoc propukla naplno, byla taková, že se neodvažovali žádat lékaře o léky na předpis, dokud nebylo příliš pozdě. A navíc klinika, určená k léčbě HIV pozitivních pacientů, byla bohužel vybudována na nešťastném místě – uprostřed hlavní městské ulice. A nikdo, kdo měl podezření, že by mohl být nakažen, se do ní neodvažoval, aby lidé neviděli, jak tam vchází. A když oběť zemřela, nejbližší příbuzní prosívali lékaře, aby na úmrtní list napsal jako příčinu smrti horečku, spavou nemoc nebo tuberkulózu...“

Nejprve se tedy musí změnit přístup jednotlivců, teprve poté je možné uskutečnit změnu v globálnějším měřítku. A ačkoliv si Botswana ve své Vizi 2016 určila neskromné cíle s apelem na jednotlivce, nevěřím, že by měly výraznější efekt. Jistější cestou by mohlo být důkladné vzdělávání Botswany již od útlého věku a vyvinutí tak „nové“, informované a vzdělanější společnosti. Tento krok sice znamená mnoho let důkladné práce, jeví se mi však jako nezbytný. A poté může Botswana vykročit na další cestu za rozvojem.

Seznam literatury

- [1] Index vnímání korupce CPI 2008 [online]. Transparency International, 2009 [cit. 2009-11-29]. Dostupný z WWW:
<http://www.transparency.cz/index.php?lan=cz&id=3018>
- [2] Ekonomika Botswany [online]. Wikipedie [cit. 2009-11-16]. Dostupný z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Botswana>
- [3] Economy of Botswana [online]. Wikipedia [cit. 2009-12-08]. Dostupný z WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Botswana
- [4] Inflation rate [online]. CIA World Factbook. Dostupný z WWW:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>
- [5] Unemployment rate [online]. CIA World Factbook. Dostupný z WWW:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>
- [6] Ekonomika Zimbabwe [online]. Wikipedie [cit. 2009-12-02]. Dostupný z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zimbabwe>
- [7] CITACE. Zpracovatelský průmysl [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Dostupný z WWW:
http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/botswana/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html
- [8] Economy of Botswana [online]. Wikipedia [cit. 2009-12-08]. Dostupný z WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Botswana
- [9] Vzájemná obchodní balance [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Dostupný z WWW:
http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/botswana/ekonomika/obchodni_a_ekonomicka_spoluprace_s_cr.html
- [10] Státní rozpočet [online]. Bank of Botswana. Dostupný z WWW:
<http://www.bob.bw/sections.php?sectid=557>
- [11] Public debt [online]. CIA World Factbook. Dostupný z WWW:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>

- [12] Pula [online]. Wikipedia [cit. 2009-12-04]. Dostupný z WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/Botswana_Pula
- [13] HIV/AIDS [online]. Wikipedia [cit. 2009-10-15]. Dostupný z WWW:
<http://en.wikipedia.org/wiki/AIDS>;
http://en.wikipedia.org/wiki/HIV/AIDS_in_Botswana
- [14] Life expectancy [online]. World Health Organization. Dostupný z WWW:
<http://www.who.int/countries/bwa/en/>
- [15] Life expectancy [online]. Wikipedia [cit. 2009-12-12]. Dostupný z WWW:
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_life_expectancy#List_by_the_CIA_World_Factbook_.282009_estimates.29
- [16] Index lidského rozvoje [online]. Wikipedie [cit. 2009-12-02]. Dostupný z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_st%C3%A1t%C5%AF_sv%C4%9Bta_podle_indexu_lidsk%C3%A9ho_rozvoje
- [17] CITACE. Příčiny rozvoje a zaostalosti [online]. Wikipedia [cit. 2009-12-07].
Dostupný z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Chudoba#P.C5.99.C3.AD.C4.8Diny_rozvoje_a_zaostalosti
- [18] Public debt [online]. CIA World Factbook. Dostupný z WWW:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html?countryName=Botswana&countryCode=bc®ionCode=af&rank=118#bc>
- [19] Fertilita [online]. CIA World Factbook. Dostupný z WWW:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2127rank.html?countryName=Botswana&countryCode=bc®ionCode=af&rank=89#bc>
- [20] Natalita [online]. CIA World Factbook. Dostupný z WWW:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2054rank.html?countryName=Botswana&countryCode=bc®ionCode=af&rank=81#bc>

- [21] Subsaharská Afrika [online]. Virus Free Generation [cit. 2009-11-27]. Dostupný z WWW: <http://www.virusfreegeneration.eu/cz/page.php?id=31>
- [22] UNAIDS 2008 Zpráva o celosvětové epidemii AIDS [online]. AVERT [cit. 2009-11-25]. Dostupný z WWW: <http://www.avert.org/aids-botswana.htm>
- [23] UNAIDS, WHO epidemiologická fakta o HIV/AIDS a pohlavně přenosných infekcích 2004 [online]. AVERT [cit. 2009-11-25]. Dostupný z WWW: <http://www.avert.org/aids-botswana.htm>
- [24] Vize 2016 [online]. Botswana. Dostupné z WWW: http://www.gov.bw/index.php?option=com_content&view=article&id=14:vision-2016&catid=3/
- [25] RANDALL, W., Čas Botswany, 1. vyd. Praha: Olympia a. s., 2008. 244 s. ISBN 978-80-7376-096-0